

## SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION EXTRAORDINAIRE DE 1954.

SÉANCE DU 12 MAI 1954.

Proposition de loi modifiant les articles 228, 296, 297 et 313 du Code civil concernant le délai de viduité.

### DEVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

#### I. — *But de la proposition.*

Comme son titre l'indique, la présente proposition a pour objet de modifier certaines dispositions du Livre I, T.V. et VI du Code Civil, concernant le délai de viduité, soit le délai imposé à la femme dont le mariage a été dissous par la mort ou le divorce pour contracter une nouvelle union.

Notre législation contient en cette matière des règles rigoureuses qui dans certains cas ne se justifient pas et dont les conséquences sont alors fâcheuses.

Nous proposons d'assouplir nos dispositions légales et d'y autoriser des dérogations dans l'intérêt de la famille et de la société.

#### II. — *La législation actuelle.*

Il existe dans nos lois plusieurs dispositions qui obligent à différer le mariage après une précédente union.

a) Tout d'abord un délai d'attente de 10 mois ou 300 jours s'impose à toute femme qui veut contracter une nouvelle union quel que soit le mode de dissolution de la première (art. 228 et 296 du Code Civil). C'est le délai de viduité ainsi nommé d'un mot peu usité qui veut dire veuvage.

Son motif ne réside cependant pas dans les regrets qu'il convient d'accorder à la mémoire d'un époux. Il en était peut-être ainsi à l'origine. Mais

## BELGISCHE SENAAAT

BUITENGEWONE ZITTING 1954.

VERGADERING VAN 12 MEI 1954.

Wetsvoorstel tot wijziging van de artikelen 228, 296, 297 en 313 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de termijn van weduwstaat.

### TOELICHTING

MEVROUWEN, MIJNE HEREN,

#### I. — *Doel van het voorstel.*

Zoals de titel er op wijst, heeft dit wetsvoorstel tot doel sommige bepalingen van Boek I, Titels V en VI, van het Burgerlijk Wetboek, betreffende de termijn van weduwstaat, d. i. de termijn die aan de vrouw, wier huwelijk door overlijden of echtscheiding ontbonden werd, voorgescreven wordt om een nieuw huwelijk te sluiten.

Onze wetgeving bevat op dit gebied strenge regelen die in sommige gevallen niet verantwoord zijn en dan spijtige gevolgen hebben.

Wij stellen voor onze wettelijke bepalingen leniger te maken en afwijkingen daarvan toe te laten, in het belang van het gezin en van de maatschappij.

#### II. — *De tegenwoordige wetgeving.*

Er bestaan in onze wetten verscheidene bepalingen die er toe dwingen het huwelijk na een vroegere echtverbintenis uit te stellen.

a) Vooreerst is een wachttijd van tien maanden of drie honderd dagen voorgescreven aan elke vrouw die opnieuw in de echt wil treden, welke ook de wijze van ontbinding van de eerste zij. (art. 228 en 296 van het Burgerlijk Wetboek). Dit is de termijn van weduwstaat, aldus genaamd naar een weinig gebruikt woord dat overeenkomt met weduwschap.

De grond daartoe ligt nochtans niet in de gehechtheid die aan de nagedachtenis van een echtgenoot dient betoond. Aanvankelijk was dit misschien

dans notre droit il ne procède ni d'une raison de convenance ni d'une raison de moralité puisqu'il ne s'impose pas aux deux sexes.

Il a pour seul but d'éviter la « confusion de parts » c'est-à-dire l'attribution légale de deux filiations paternelles au même enfant. (DE PAGE, t. I, n° 615.)

Il existe, en effet, une règle légale qui attribue au mari la paternité de l'enfant né moins de trois cents jours après la dissolution du mariage (art. 312 du Code civil) et une autre qui attribue pareillement au mari l'enfant né après la célébration du mariage, même s'il a été conçu auparavant (art. 314). Si donc la femme pouvait se remarier dès son divorce ou son veuvage, l'enfant né après le second mariage mais pourtant moins de trois cents jours après la dissolution du premier, se verrait attribuer légalement deux pères. C'est ce que la loi a voulu éviter en plaçant entre les deux mariages un intervalle égal à la plus longue durée de la gestation.

Remarquons toutefois que cette précaution n'épêche pas entièrement les conflits de paternité.

D'après la loi, la durée de la gestation oscille entre cent quatre-vingts et trois cents jours, sans qu'il soit permis dans des cas particuliers de déterminer sa durée véritable par le recours à l'expertise médicale. Lorsqu'un enfant naît plus de cent quatre-vingts mais moins de trois cents jours après la dissolution du mariage, la loi ne détermine donc pas si le moment de la conception se place pendant le mariage ou après. Il en résulte que même désavoué cet enfant n'est pas réputé adultérin, le doute en cette matière profitant à l'enfant (DE PAGE, T. I, Nos 1034, 1224), et que s'il a pour père un tiers celui-ci peut librement le reconnaître et le légitimer. En pareil cas, sans que rien d'irrégulier se soit produit, par le seul jeu des dispositions légales, le conflit de paternité que veulent éviter les articles 228 et 296, pourra s'ouvrir, en théorie du moins car dans la pratique, chacun sachant à quoi s'en tenir, la situation se règle à l'amiable, et l'embarras n'est que pour l'administration chargée de déterminer le nom de l'enfant, sa nationalité, etc.

b) Un délai de trois ans est prévu après le divorce par consentement mutuel afin de constituer pour les époux un motif supplémentaire de réflexion (art. 297 du Code civil).

c) Enfin, citons pour mémoire, car c'est une disposition dont nous ne proposons pas la modification : en cas de divorce prononcé pour adultère, un délai de trois ans est imposé aux complices comme sanction de leur faute (art. 298 du Code civil).

wel zo. Maar in ons recht komt hij niet voort uit een reden van welvoegelijkheid noch uit een reden van zedelijkheid, vermits het voorschrift niet voor de beide geslachten geldt.

Hij heeft enkel en alleen tot doel de « verwarring van erfdelen » te vermijden, d.w.z. de wettelijke toewijzing van twee vaderlijke afstammelingen aan hetzelfde kind. (DE PAGE, t. I, n° 615.)

Er bestaat inderdaad een wettelijke regel die aan de man het vaderschap toewijst van het kind dat minder dan drie honderd dagen na de ontbinding van het huwelijk geboren is (art. 312 van het Burgerlijk Wetboek) en een andere die gelijkelijk aan de man toewijst het kind dat na de voltrekking van het huwelijk geboren is, zelfs wanneer het te voren verwekt werd (art. 314). Indien de vrouw dus mocht hertrouwen, dadelijk na haar echtscheiding of na het intreden van haar weduwschap, zou het kind, dat geboren is na het tweede huwelijk maar toch minder dan drie honderd dagen na de ontbinding van het eerste huwelijk, wettelijk twee vaders toegewezen krijgen. Dit nu heeft de wet willen vermijden door tussen de twee huwelijken een tijdsverloop te plaatsen dat gelijk is aan de langste duur van de zwangerschap.

Laten wij evenwel opmerken, dat deze voorzorg niet volkomen de betwistingen van vaderschap belet.

Volgens de wet schommelt de zwangerschap tussen honderd tachtig en driehonderd dagen, zonder dat het in bepaalde gevallen mogelijk is de werkelijke duur ervan vast te stellen door middel van geneeskundig onderzoek. Wanneer een kind meer dan honderd tachtig doch minder dan driehonderd dagen na de ontbinding van het huwelijk ter wereld komt, bepaalt de wet dus niet of het tijdstip van de verwekking gedurende of na het huwelijk valt. Daaruit volgt dat, zelfs wanneer de wettigheid ervan ontkend wordt, dit kind niet overspelig geacht wordt, daar twijfel op dit gebied het kind ten goede komt (DE PAGE, t. I, n°s 1033, 1224) en dat, wanneer het een derde persoon tot vader heeft, deze het vrijelijk kan erkennen en echten. In dergelijk geval en zonder dat iets onregelmatigs zich heeft voorgedaan, zal, door de toepassing van de wettelijke bepalingen alleen, de betwisting van vaderschap, welke de artikelen 228 en 296 willen vermijden, kunnen ontstaan, althans in theorie, want daar in de praktijk ieder weet waaraan hij zich te houden heeft, wordt de toestand in der minne geregeld en bestaat de verwarring alleen voor de administratie die er mede belast is de naam, de nationaliteit, enz. van het kind te bepalen.

b) Een termijn van drie jaren is voorzien na de echtscheiding door onderlinge toestemming, om voor de echtgenoten een bijkomende reden van bedenking te vormen (art. 297 van het Burgerlijk Wetboek).

c) Laten wij tenslotte, *pro memorie*, vermelden, want dit is een bepaling waarvan wij de wijziging niet voorstellen : in geval van echtscheiding, bij rechterlijk vonnis wegens overspel uitgesproken, wordt een termijn van drie jaren aan de schuldige echtgenoot en diens medeplichtige tot sanctie van hun schuld opgelegd (art. 298 van het Burgerlijk Wetboek).

Ce délai peut d'ailleurs être abrégé et les tribunaux se montrent humains et compréhensifs en cette matière.

### III. — Critique de notre législation.

Nous pensons que le délai de viduité est formulé d'une manière trop absolue par l'article 228 du Code civil.

Tout d'abord, ce délai perd toute raison d'être lorsque la femme accouche pendant qu'il est en cours. C'est pourquoi de nombreux pays permettent alors à la femme de se remarier sans plus attendre. Citons en Europe, l'Albanie, l'Allemagne, l'Espagne, la Finlande (où pourtant subsiste le délai de convenance de six mois imposé dans ce seul pays aux deux sexes, mais qui peut être abrégé), la France, la Hongrie, l'Italie, la Lettonie, la Tchécoslovaquie, la Turquie, la Yougoslavie. (Voir HAECK, *Le Mariage des étrangers en Belgique*, éd. 1932.)

Ensuite le délai de viduité cesse également de répondre à une nécessité lorsque les époux sont en fait séparés depuis plus de trois cents jours lors de la dissolution du mariage.

La chose est fréquente en cas de divorce. Il est presque sans exemple que les époux vivent sous le même toit pendant la durée de la procédure. Celle-ci est longue.

Elle dure rarement moins d'une année. Elle en dure fréquemment plusieurs. Surtout si à la procédure de première instance succèdent une instance d'appel et une instance de cassation. De plus, bien souvent les époux vivaient séparément dès avant l'intentement de l'action.

Enfin, d'autres cas peuvent encore se présenter : le mari peut être retenu au loin, emprisonné, colloqué dans un établissement d'aliénés, etc.

Aussi, nombreux sont les pays qui permettent l'abréviation de ce délai, pour différents motifs, parmi lesquels figurent en général la séparation des époux ou l'impossibilité que la femme soit enceinte depuis une époque antérieure à la dissolution de son mariage. Citons, (toujours d'après HAECK), l'Albanie, l'Allemagne, l'Autriche, la Finlande (toujours sous réserve du délai de convenance mentionné plus haut), la France, la Hongrie, la Lettonie, la Pologne, la Suède, la Suisse, la Tchécoslovaquie, la Turquie, la Yougoslavie. La Grande-Bretagne et l'Union Soviétique n'imposent aucun délai de viduité. Seules en Europe, la Belgique, la Bulgarie, la Grèce, Monaco, la Roumanie prévoient un délai sans abréviation possible.

La rigueur avec laquelle la règle est formulée dans notre pays présente d'incontestables inconvénients.

Deze termijn kan trouwens ingekort worden en op dit gebied geven de rechtbanken blijk van menselijkheid en begrip.

### III. — Kritiek van onze wetgeving.

Wij denken dat de termijn van weduwstaat door artikel 228 van het Burgerlijk Wetboek op te absolute wijze is omschreven.

Vooreerst verliest deze termijn elke reden van bestaan wanneer de vrouw in de kraam komt terwijl hij nog loopt. Daarom laten talrijke landen de vrouw in dit geval toe zonder verder wachten te hertrouwen. Laten wij in Europa vermelden : Albanië, Duitsland, Spanje, Finland (waar nochtans de, in dit land alleen, aan beide geslachten opgelegde welvoeglijkheids-termijn van zes maanden blijft bestaan, die echter kan ingekort worden), Frankrijk, Hongarije, Italië, Letland, Tsjechoslowakije, Turkije, Joegoslavië (zie HAECK, *Le Mariage des étrangers en Belgique*, uitg. 1932).

Verder beantwoordt de termijn van weduwstaat eveneens niet meer aan een noodzakelijkheid, wanneer de echtgenoten feitelijk sedert meer dan driehonderd dagen gescheiden zijn bij de ontbinding van het huwelijk.

Dit komt in geval van echtscheiding vaak voor. Er bestaat haast geen voorbeeld van echtgenoten die onder hetzelfde dak wonen tijdens de rechtspleging. Deze is van lange duur.

Zelden duurt zij minder dan één jaar. Vaak duurt zij verscheidene jaren. Vooral wanneer op de rechtspleging in eerste aanleg een aanleg in beroep en een aanleg in verbreking volgt. Buitendien leefden de echtgenoten vaak reeds van elkaar verwijderd vóór het instellen van de vordering.

Bovendien kunnen zich nog andere gevallen voordoen : de man kan ver van zijn haardstede weerhouden zijn, gevangen zitten, opgesloten zijn in een krankzinnigengesticht, enz.

Er zijn dan ook talrijke landen die de inkorting van die termijn toelaten, om verschillende redenen, waaronder over het algemeen voorkomen de scheiding van de echtgenoten, of de onmogelijkheid dat de vrouw zwanger zij sedert een tijdstip dat van vóór de ontbinding van haar huwelijk dagtekent. Laten wij (steeds volgens HAECK) vermelden Albanië, Duitsland, Oostenrijk, Finland (ook onder voorbehoud van de bovenvermelde wegvoeglijkheidstermijn), Frankrijk, Hongarije, Letland, Polen, Zweden, Zwitserland, Tsjechoslowakije, Turkije en Joegoslavië. Groot-Brittannië en de Sovjet-Unie schrijven geen termijn van weduwstaat voor. In Europa voorzien alleen België, Bulgarije, Griekenland, Monaco en Roemenië een termijn zonder mogelijke inkorting.

De strengheid waarmede de regel in ons land voorgeschreven is, heeft onbetwistbare nadelen.

Retarder la conclusion d'une nouvelle union ne va pas sans dommage pour la natalité (et celle-ci n'est pas telle en Belgique qu'il y ait lieu de se réjouir de ce résultat) ou pour la société.

La femme qui a de la fortune cherchera à tourner la loi en allant se marier à l'étranger. Celle qui n'a pas de moyens pécuniaires évitera de toutes manières de mettre au monde un enfant dont la condition sociale serait peu enviable.

En effet, si malgré la séparation des époux, la femme met au monde un enfant moins de trois cents jours après la dissolution du mariage, quelle sera la condition de cet enfant ? Il est en principe réputé l'enfant du mari. Toutefois le mari ou ses héritiers peuvent le désavouer. S'il est né moins de cent quatre-vingts jours depuis la dissolution du mariage, sa conception se place nécessairement pendant celui-ci. Il est donc adultérin et son véritable père ne peut ni le reconnaître ni le légitimer dans le cas où plus tard il épouse la mère. S'il naît plus de cent quatre-vingts mais moins de trois cents jours après la dissolution du mariage, il ne sera pas adultérin mais naturel simple et il pourra être reconnu et légitimé par son père, mais comme toujours en pareil cas cela dépendra du bon vouloir du père. En permettant dans ce cas à la femme de se remarier, dès la dissolution de son premier mariage, on permettrait du même coup à l'enfant de naître légitime, sans aucun danger de frustrer de sa progéniture le premier mari qui par hypothèse ne saurait être le père.

Dira-t-on que cette solution aurait quelque chose de choquant, qu'elle équivaldrait à protéger l'adultère ? Elle est pourtant admise par la jurisprudence lorsque, le mari s'étant remarié, comme il peut le faire, dès la dissolution d'un premier mariage, sa nouvelle épouse met au monde un enfant dont la conception est nécessairement contemporaine de l'ancienne union (*Cass. b. 29 novembre 1906, Pas. 1907, I, 54, Cass. fr. 8 janvier 1930, D. H. 1930, 97*), et elle ne soulève aucune protestation dans la doctrine (*DE PAGE, T. I, Nos 1939, 1235*). Cet enfant naît légitime, par une conséquence du principe de l'article 314 que l'enfant né (et pas seulement conçu) pendant le mariage a pour père le mari si celui-ci ne le désavoue pas.

Cette solution se recommande en effet dans l'intérêt social. Il n'est pas indifférent à la société qu'un enfant naisse dans une famille légitime ou dans la condition d'enfant naturel simple ou adultérin.

La famille légitime constitue préalablement à la naissance de l'enfant le milieu qui lui est nécessaire. Les époux sont unis par un lien de droit difficile

Het sluiten van een nieuw huwelijk vertragen gaat niet zonder schade voor het geboortecijfer (en dit is in België niet van die aard dat er reden bestaat om zich over die uitslag te verheugen) of voor de samenleving.

De vrouw die bemiddeld is zal er op uit zijn de wet te ontduiken, door in het buitenland te gaan huwen. Zij die geen geldmiddelen bezit, zal op alle mogelijke wijzen vermijden een kind ter wereld te brengen, welks maatschappelijke stand weinig te benijden zou zijn.

Inderdaad, wanneer, niettegenstaande de scheiding van de echtgenoten, de vrouw, minder dan driehonderd dagen na de ontbinding van het huwelijk, een kind ter wereld brengt, welke zal dan de stand van dit kind zijn? Principieel wordt het geacht het kind van de man te zijn. De man of zijn erfgenaam kunnen evenwel de wettigheid ervan ontkennen. Is het minder dan honderd tachtig dagen na de ontbinding van het huwelijk geboren, dan valt de verwekking noodzakelijkerwijs gedurende dit huwelijk. Het is dus in overspel verwekt en zijn werkelijke vader kan het niet erkennen noch wettig verklaren, ingeval hij later de moeder mocht huwen. Komt het ter wereld meer dan honderd tachtig doch minder dan driehonderd dagen na de ontbinding van het huwelijk, dan zal het niet overspelig zijn doch eenvoudig natuurlijk en dan kan het door zijn vader erkend en wettig verklaard worden, maar zoals steeds in dergelijke gevallen zal dit van de goede wil van de vader afhangen. Door in dat geval aan de vrouw toe te laten te hertrouwen, dadelijk na de ontbinding van haar eerste huwelijk, zou men met één slag mogelijk maken dat het kind wettig ter wereld komt, zonder dat er enig gevaar zou bestaan de eerste man, die bij onderstelling niet de vader kan zijn, zijn nakomelingschap te ontnemen.

Zal er dan gezegd worden dat die oplossing iets aanstootgevends zou hebben, dat zij er op zou neerkomen overspel te beschermen? Zij wordt nochtans door de rechtspraak aanvaard wanneer, de man hertrouwd zijnde, zoals hij mag doen, dadelijk na de ontbinding van een eerste huwelijk, zijn nieuwe echtgenote een kind ter wereld brengt, waarvan de verwekking noodzakelijkerwijs dagtekt van de tijd van de vorige echtverbintenis. (*Cas. B., 29 November 1906, Pas. 1907, I, 54, Cass. fr. 8 Januari 1930 D. H. 1930, 97*) en zij doet geen protest opgaan in de rechtsleer (*DE PAGE, T. I, Nrs 1939, 1235*). Dit kind komt gewettigd ter wereld, ingevolge het beginsel van artikel 314, volgens hetwelk het staande het huwelijk geboren (en niet enkel verwekt) kind de echtgenoot tot vader heeft, indien deze echtgenoot het kind niet afwijst.

Deze oplossing verdient inderdaad aanbeveling in het belang van de samenleving. Het is voor de maatschappij niet gelijk of een kind in een wettig gezin ter wereld komt, ofwel als eenvoudig natuurlijk of overspelig kind.

Het wettig gezin vormt, vóór de geboorte van het kind, het milieu dat het nodig heeft. De echtgenoten zijn verbonden door een moeilijk te breken

à rompre. Ils ont mutuellement des devoirs de fidélité et d'assistance qui facilitent à la femme les charges de la maternité.

De plus, la loi impose aux parents de multiples devoirs envers l'enfant. Pour que celui-ci devienne à l'âge adulte un membre utile et honorable du corps social, aucune sollicitude n'est de trop. Sa formation physique, intellectuelle et morale en dépend.

La famille naturelle, ou ce qu'il convient d'appeler ainsi car bien souvent la famille naturelle c'est plutôt l'absence de famille, est très loin de constituer pour l'enfant un milieu aussi favorable.

Si la famille légitime est la base de la société, si sa sollicitude et son influence moralisatrice sont nécessaires à l'enfant, on ne peut donc en différer la formation par le mariage qu'en vertu d'une nécessité démontrée.

Or, cette nécessité n'existe pas lorsque la femme qui veut contracter une nouvelle union était déjà séparée de son mari lors de la dissolution de la première.

#### IV. — *Législation proposée.*

Il faut donc en bonne logique que le point de départ du délai de viduité coïncide avec la séparation de fait des époux.

Comment déterminer ce moment ?

En cas de divorce (ou de séparation de corps puisque celle-ci peut conduire au divorce par l'effet de la conversion prévue à l'article 310 du Code civil) ce soin pourrait être confié au juge appelé à statuer sur l'action; ce magistrat instruit de toutes les circonstances de l'union conjugale dissoute aurait la prudence de ne pas placer la date de la séparation avant le moment où elle est certaine.

Le recours à ce moyen ne serait d'ailleurs pas nécessaire lorsqu'un temps suffisant se serait écoulé depuis la séparation judiciaire préalable au divorce. On sait que dès le début de la procédure les époux peuvent se faire autoriser par le président du tribunal à résider séparément. Cette autorisation qui n'est jamais refusée aux plaideurs qui la demandent, suspend le devoir de cohabitation et consacre anticipativement la séparation qui deviendra définitive lors du divorce. Elle démontre donc la dissolution de fait de l'union conjugale, et à partir de ce moment d'ailleurs notre droit positif en tient compte. En vertu de l'article 313, alinéa 2, du Code civil, la présomption de paternité du mari s'affaiblit alors fortement, ou pour mieux dire se réduit pratiquement à néant puisque pour désavouer l'enfant conçu par sa femme, il n'a plus qu'une simple déclaration à faire en justice, sans devoir prouver qu'il n'est pas le père, et que c'est au contraire à la femme qu'il incombe de prouver, si elle

rechtsband. Zij hebben wederzijdse plichten van getrouwheid en bijstand die de vrouw de lasten van het moederschap vergemakkelijken.

Buitendien legt de wet aan de ouders menigvuldige plichten tegenover het kind op. Opdat dit kind, als volwassen mens, een nuttig en eerbaar lid van de samenleving zou worden, zijn geen zorgen te groot. Zijn lichamelijke, geestelijke en morele opleiding hangen ervan af.

Het natuurlijk gezin, of hetgeen aldus dient genoemd, want heel dikwijls is het natuurlijk gezin veeleer de afwezigheid van gezin, is op verre na voor het kind geen even gunstig milieu.

Is het wettig gezin de basis van de samenleving, zijn de zorgen en de moraliserende invloed ervan voor het kind nodig, dan mag men dus het ontstaan ervan door het huwelijk niet uitstellen dan krachtens een uitgewezen noodzakelijkheid.

Welnu, deze noodzakelijkheid bestaat niet wanneer de vrouw, die een nieuwe echtverbintenis wil sluiten, reeds van haar man gescheiden was ten tijde van de ontbinding van de eerste.

#### IV. — *Voorgestelde wetgeving.*

Volgens de regels van de logica moet het vertrekpunt van de termijn van weduwstaat samenvallen met de feitelijke scheiding van de echtgenoten.

Hoe wordt dat tijdstip bepaald?

Ingeval van echtscheiding (of van scheiding van tafel en bed, vermits deze tot de echtscheiding kan leiden, door de uitwerking van de in artikel 310 van het Burgerlijk Wetboek voorziene omzetting) zou die zorg kunnen opgedragen worden aan de rechter die over de vordering uitspraak heeft te doen; deze magistraat, die op de hoogte is van al de aangelegenheden van de ontbonden echt, zou zo voorzichtig zijn de datum van de scheiding niet te doen vallen vóór het tijdstip waarop zij een zekerheid geworden is.

Het gebruik van dit middel zou trouwens niet nodig zijn wanneer voldoende tijd zou verlopen zijn sedert de aan de echtscheiding voorafgegane rechterlijke scheiding. Men weet dat reeds bij de aanvang van de rechtspleging de echtgenoten van de voorzitter der rechtbank verlof kunnen verkrijgen om apart te wonen. Dit verlof, dat aan de erom verzoekende pleiters nooit geweigerd wordt, stuit de plicht tot samenwoning en wettigt bij voorbaat de scheiding die bij de uitspraak van de echtscheiding definitief zal worden. Zij bewijst dus de feitelijke ontbinding van de echtverbintenis en van dat tijdstip af trouwens houdt ons positief recht er rekening mede. Krachtens artikel 313, 2<sup>e</sup> alinea, van het Burgerlijk Wetboek, wordt het vermoeden van vaderschap van de man dan sterk verzwakt of, om het beter te zeggen, komt het practisch op niets neer, vermits hij, om de wettigheid van het bij zijn vrouw verwekt kind te ontkennen, nog slechts een eenvoudige verklaring vóór

conteste, l'existence de relations entre les époux : c'est le désaveu dit péremptoire.

Ainsi les époux ne sont plus considérés que comme deux étrangers entre lesquels tous rapports intimes ont normalement cessé. Faire remonter à ce moment le point de départ du délai de viduité n'est donc pas de nature à frustrer le mari de sa progéniture. Du reste en cas de rapprochement des époux postérieurement à l'ordonnance qui les autorise à résider séparément, rien n'empêcherait le mari de faire fixer dans le jugement de divorce la date de la séparation de fait en tenant compte de cette circonstance. En effet, l'ordonnance du président ne constitue qu'une autorisation, et sa date n'est prise en considération qu'à défaut d'autres éléments. Remarquons que la loi française du 4 février 1928 a fait coïncider avec cette ordonnance le point de départ du délai de viduité et qu'une expérience de plus de vingt années n'a pas eu pour effet de faire modifier cette disposition.

Mais l'ordonnance en question n'est pas le seul acte de la procédure qui atteste la séparation des époux. On peut attribuer la même signification à l'échec de la tentative de conciliation prévue par les articles 239 ou 281 à 284 du Code civil. Cette tentative réunit en principe les deux époux, auxquels le juge adresse les représentations propres à opérer un rapprochement. S'il y parvient l'action en divorce ne se poursuit pas. S'il n'y réussit pas, et si le demandeur déclare persévérer dans son action, le procès-verbal de la comparution le mentionne, constatant du même coup le dissentiment des époux et leur volonté de se séparer ou du moins celle de l'un d'entre eux. C'est donc avec raison que la jurisprudence interprétative de l'article 313, alinéa 2, assimile cet acte à l'ordonnance de résidence séparée, seule prévue par le texte, et permet également dans ce cas le désaveu péremptoire d'un enfant. (Voir Dinant, 9 février 1928, *Pas.* 1928, III, 213; Liège, 12 nov. 1937, *Pas.* 1938, II, 107; Bruxelles, 29 mars 1939, *Pas.* 1939, II, 117; 22 avril, *Pas.* 1942, II, 50.)

C'est aussi la raison pour laquelle nous proposons de prendre cette comparution, à côté de l'ordonnance de résidence séparée (qui n'intervient que si l'un des plaideurs le demande) comme point de départ du délai de viduité.

Dans le cas où la date de la comparution prévue à l'article 239 et celle de l'ordonnance de résidence séparée ne coïncident pas, c'est normalement la plus ancienne qui doit être prise pour le calcul du délai dont s'agit.

het gerecht af te leggen heeft, zonder te moeten bewijzen dat hij niet de vader is, en dat integendeel de vrouw moet bewijzen, indien zij zulks betwist, dat er betrekkingen zijn tussen de echtgenoten : d.i. de z.g. afdoende ontkenning.

Aldus worden de echtgenoten nog slechts beschouwd als twee vreemdelingen tussen wie alle geslachtsbetrekkingen normaal hebben opgehouden. Het vertrekpunt van de termijn van weduwstaat op dat tijdstip doen ingaan is dus niet van zulke aard, dat de man zijn nakomelingschap zou ontnomen worden. Trouwens, in geval van toenadering van de echtgenoten na de uitspraak die hen machtigt gescheiden te verblijven, zou niets de man beletten in het vonnis van echtscheiding de datum van de feitelijke scheiding te doen vaststellen, met inachtneming van die omstandigheid. Inderdaad, de beschikking van de voorzitter vormt slechts een machtiging en de datum ervan wordt slechts in acht genomen bij gebrek aan andere elementen. Er zij opgemerkt, dat de Franse wet van 4 Februari 1928 het vertrekpunt van de termijn van weduwstaat met die beschikking heeft doen samenvallen en dat een meer dan twintig jaren oude ondervinding geen aanleiding heeft gegeven tot wijziging van die bepaling.

Doch, bedoelde beschikking is niet de enige akte van de rechtspleging die de scheiding van de echtgenoten bewijst. Dezelfde betekenis kan gehecht worden aan het mislukken van de poging tot verzoening, voorzien bij de artikelen 239 of 281 tot 284 van het Burgerlijk Wetboek. Deze poging brengt principieel de beide echtgenoten bijeen, aan wie de rechter zodanige bedenkingen voorhoudt als hij geschikt oordeelt om een verzoening te bewerken. Slaagt hij daarin, dan wordt de vordering tot echtscheiding niet vervolgd. Slaagt hij daarin niet en verklaart de eiser zijn vordering voort te zetten, dan maakt het proces-verbaal van verschijning daarvan melding, waardoor aldus de onenigheid blijkt van de echtgenoten en hun wil of alleszins de wil van één van hen om te scheiden. Het is dus met reden dat de rechtspraak tot uitlegging van artikel 313, 2<sup>e</sup> alinea, deze akte gelijkstelt met de beschikking tot gescheiden verblijfplaats, alleen bij de tekst voorzien, en eveneens in dat geval de afdoende ontkenning van de wettigheid van een kind toelaat. (Zie Dinant, 9 Februari 1928, *Pas.* 1928, III, 213; Luik, 12 November 1937, *Pas.* 1938, II, 107; Brussel 29 Maart 1939, *Pas.* 1939, II, 117; 22 April, *Pas.* 1942, II, 50).

Dit is ook de reden waarom wij voorstellen die verschijning, naast de beschikking tot gescheiden verblijf (die slechts genomen wordt wanneer één der pleiters erom verzoekt) als vertrekpunt van de termijn van weduwstaat te nemen.

Ingeval de datum van de in artikel 239 voorziene verschijning met die van de beschikking tot gescheiden verblijf niet samenvalt, is het normaal de oudste die voor de berekening van de onderwerpelijke termijn moet genomen worden.

Nous proposons la suppression pure et simple de l'article 297 du Code civil qui impose aux époux divorcés par consentement mutuel un délai de trois ans avant de pouvoir contracter une nouvelle union.

Nous pensons que cette disposition qui n'a qu'une seule raison d'être, décourager les candidats au divorce, a manqué son but. Elle n'a jamais évité la dissolution d'un mariage.

Par contre, elle pousse ceux qui en subissent les effets à tourner la loi belge en faisant célébrer leur nouvelle union à l'étranger. Ou encore elle présente pour les intéressés tous les inconvénients d'ordre familial et social que nous avons indiqués plus haut.

\* \* \*

En cas de veuvage, la date de la séparation de fait doit pouvoir être fixée par le tribunal suivant une procédure simple et rapide inspirée de celle que l'article 355 du Code civil prévoit pour l'homologation de l'adoption. L'intéressée présente une requête accompagnée d'éléments probants tels qu'extraits des registres de la population, lettres missives, etc... Cette requête est communiquée au Ministère public, qui comme toujours en matière d'ordre public, peut procéder à une enquête. Le tribunal peut convoquer en chambre du conseil, c'est-à-dire à huis clos, ceux qu'il croit à propos d'entendre.

\* \* \*

Quel sera l'effet de notre proposition sur la filiation des enfants nés après le remariage de leur mère mais moins de trois cents jours après la dissolution de sa précédente union ? L'enfant doit être attribué au second mari, puisque les conditions dans lesquelles ce remariage est permis démontrent que le premier mari ne saurait être le père. L'article 314 du Code civil qui attribue au mari la paternité de tout enfant né après la célébration du mariage s'appliquera donc pour cet enfant, à l'exclusion de l'article 312 qui attribue partiellement au mari (en l'espèce au premier mari) l'enfant né moins de trois cents jours après la dissolution du mariage.

La chose étant évidente, il a paru superflu de modifier expressément en ce sens l'article 312. Cet article n'a d'ailleurs pas été modifié en France où pourtant la loi permet également à la femme de se remarier

Wij stellen de eenvoudige opheffing voor van artikel 297 van het Burgerlijk Wetboek, dat aan de bij onderlinge toestemming uit de echt gescheiden echtgenoten een termijn van drie jaren voorschrijft, alvorens een nieuwe echtverbintenis te kunnen sluiten.

Wij zijn van mening dat deze bepaling, die slechts één reden van bestaan heeft, n. l. de kandidaten tot echtscheiding de moed te ontnemen, haar doel gemist heeft. Zij heeft nooit de ontbinding van een huwelijk vermeden.

Daarentegen zet zij degenen die de gevolgen ervan ondervinden er toe aan de Belgische wet te omzeilen, door hun nieuwe echtverbintenis in het buitenland te doen plaats vinden. Ofwel kleven er voor de betrokkenen al de bezwaren van huishoudelijke en maatschappelijke aard aan, waarop wij hiervoren gewezen hebben.

\* \* \*

Wat het weduwschap betreft, moet de datum van de feitelijke scheiding door de rechtbank kunnen vastgesteld worden volgens een eenvoudige en spoedige rechtspleging, naar het voorbeeld van die welke artikel 355 van het Burgerlijk Wetboek voorziet voor de bekrachtiging van de aanneming. De betrokkene dient een request in, vergezeld van bewijskrachtige gegevens, als daar zijn uittreksels uit de registers der bevolking, brieven, enz... Dit verzoek wordt aan het openbaar ministerie medegedeeld dat, zoals steeds ter zake van dwingend recht, een onderzoek kan instellen. De rechtbank kan degenen die, naar het haar gepast voorkomt, moeten gehoord worden, in raadkamer, d. w. z. met gesloten deuren, oproepen.

\* \* \*

Welke zal de uitwerking van ons voorstel zijn op de afstamming van de, na het hertrouwen van hun moeder, doch minder dan driehonderd dagen na het ontbinden van haar vorig huwelijk, geboren kinderen? Het kind moet aan de tweede man toegewezen worden, vermits de voorwaarden, waaronder dit tweede huwelijk toegelaten is, bewijzen dat de eerste man niet de vader kan zijn. Artikel 314 van het Burgerlijk Wetboek, dat aan de man het vaderschap toewijst van elk na de voltrekking van het huwelijk geboren kind, zal dus voor dit kind van toepassing zijn, met uitsluiting van artikel 312, dat gedeeltelijk aan de man (ten deze aan de eerste man) het kind toewijst dat minder dan driehonderd dagen na de ontbinding van het huwelijk geboren is.

Daar dit duidelijk is, scheen het overbodig artikel 312 in die zin uitdrukkelijk te wijzigen. Dit artikel werd trouwens niet gewijzigd in Frankrijk, waar de wet nochtans eveneens aan de vrouw

dans certains cas moins de trois cents jours après la dissolution d'un premier mariage.

Ainsi se trouve supprimée du même coup la possibilité de conflits de paternité signalée au début de ces développements.

\* \* \*

Nous proposons enfin une légère modification à l'article 313, alinéa 2, du Code civil, soit l'insertion des mots « *ou après l'acte de procédure prévu à l'article 239 ou aux articles 281 à 284 du Code civil* » afin de mettre le texte en harmonie avec la jurisprudence précitée.

GEORGETTE CISELET.

toelaat in sommige gevallen minder dan driehonderd dagen na de ontbinding van een eerste huwelijk te hertrouwen.

Aldus wordt terzelfdertijd uit de weg geruimd de mogelijkheid van betwistingen van vaderschap, waarop bij de aanvang van deze toelichting gewezen werd.

\* \* \*

Tenslotte stellen wij een lichte wijziging voor in artikel 313, 2<sup>e</sup> alinea, van het Burgerlijk Wetboek, n.l. de inlassing van de woorden « *of na de akte van rechtspleging voorzien in artikel 239 of in de artikelen 281 tot 284 van het Burgerlijk Wetboek* », ten einde de tekst in overeenstemming te brengen met de voormelde rechtspraak.

**Proposition de loi modifiant les articles 228, 296, 297 et 313 du Code civil concernant le délai de viduité.**

**ARTICLE PREMIER.**

Il est ajouté à l'article 228 du Code civil, trois alinéas rédigés comme suit :

« Toutefois ce délai prend cours à la séparation des époux si celle-ci est antérieure à la dissolution du mariage.

» En cas de veuvage, la date de la séparation des époux est déterminée par le tribunal de première instance statuant sur requête. Le tribunal statuera en s'entourant de tous renseignements utiles, sur avis du Ministère public qui pourra procéder à une enquête, les intéressés entendus ou convoqués en Chambre de conseil s'il y a lieu.

» Le délai de viduité prend fin en cas d'accouchement. »

**ART. 2.**

L'article 296 du Code civil est remplacé par les dispositions ci-après :

« La femme divorcée ne pourra se remarier que trois cents jours après le divorce prononcé.

» Toutefois, ce délai prend cours à la séparation des époux si celle-ci est antérieure à la dissolution du mariage.

» La date de cette séparation est mentionnée dans le jugement de divorce ou de séparation de corps.

» A défaut de cette mention, le délai court depuis l'ordonnance du président du tribunal de première instance autorisant les époux à résider séparément ou depuis les comparutions prévues aux articles 239 ou 281 à 284 du Code civil.

» Le délai prend fin en cas d'accouchement. »

**ART. 3.**

L'article 297 du Code civil est abrogé.

**Wetsvoorstel tot wijziging van de artikelen 228, 296, 297 en 313 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de termijn van weduwstaat.**

**EERSTE ARTIKEL.**

Aan artikel 228 van het Burgerlijk Wetboek, worden drie alinea's toegevoegd, luidend als volgt :

« Deze termijn gaat evenwel in bij de scheiding van de echtgenoten, wanneer deze van vroegere datum is dan de ontbinding van het huwelijk.

» In geval van weduwschap, wordt de datum van de scheiding der echtgenoten bepaald door de op verzoek uitspraak doende rechtbank van eerste aanleg. De rechtbank doet uitspraak na alle dienstige inlichtingen te hebben ingewonnen, volgens advies van het openbaar ministerie, dat een onderzoek kan instellen, de betrokkenen gehoord of desnoods in raadkamer opgeroepen.

» De termijn van weduwstaat neemt een einde in geval van bevalling. »

**ART. 2.**

Artikel 296 van het Burgerlijk Wetboek wordt vervangen door de navolgende bepalingen :

« De uit de echt gescheiden vrouw kan niet eerder hertrouwen dan driehonderd dagen na de uitspraak van de echtscheiding.

» Deze termijn gaat evenwel in op de datum van de scheiding der echtgenoten, wanneer deze van vroegere datum is dan de ontbinding van het huwelijk.

» De datum van deze scheiding wordt vermeld in het vonnis van echtscheiding of van scheiding van tafel en bed.

» Bij gebreke van deze vermelding, gaat de termijn in op de datum van de beschikking van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, waarbij de echtgenoten gemachtigd worden gescheiden te verblijven of bij de in de artikelen 239 of 281 tot 284 van het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven verschijningen.

» De termijn neemt een einde in geval van bevalling. »

**ART. 3.**

Artikel 297 van het Burgerlijk Wetboek wordt ingetrokken.

## ART. 4.

L'alinéa 2 de l'article 313 du Code civil est remplacé par la disposition suivante :

« En cas de jugement ou même de demande en divorce ou en séparation de corps, le mari pourra désavouer l'enfant né trois cents jours après la décision qui aura autorisé la femme à avoir un domicile séparé, ou après les actes de procédure prévus aux articles 239 ou 281 à 284 du Code civil, et moins de cent quatre-vingts jours depuis le rejet définitif de la demande ou depuis la réconciliation. L'action en désaveu ne sera pas admise si la femme prouve qu'il y a eu réunion de fait entre les époux. »

G. CISELET,  
E. COULONVAUX,  
C. MOUREAUX.

## ART. 4.

De tweede alinea van artikel 313 van het Burgerlijk Wetboek wordt vervangen door de navolgende bepaling :

« In geval van vonnis of zelfs van eis tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed, kan de man het kind ontkennen, dat geboren is driehonderd dagen na de beslissing waarbij de vrouw is gemachtigd een afzonderlijke woonplaats te hebben, of na de bij de artikelen 239 of 281 tot 284 van het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven akten van rechtspleging, en minder dan honderd tachtig dagen sedert de bepaalde ontzegging van de eis of sedert de verzoening. De rechtsvordering tot ontkenning is niet ontvankelijk, indien de vrouw bewijst dat de echtgenoten feitelijk herenigd zijn geweest. »